

Kız Çocuklarının Türk Sosyal Güvenlik Hukukundaki Hakları¹

Young Girls' Rights in Turkish Social Security Law

Berna Gökçen Ayan²

Öz

Ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerine paralel olarak toplumsal alanda da bu değişimlere uyum sağlayacak düzenlemelerin mağdur olan çocuk, kadın ve yaşlılara öncelik tanınarak yapılması gerekmektedir. Özellikle toplumların geleceği olan çocukların korunması sosyal ve siyasal politikaların gelişiminde önemlidir. Ülkemizde çocukların yaşam standardını asgari seviyede sağlayacak barınma, konut, ekonomik ve sosyal diğer haklarının sağlanması yönünde yapılan düzenlemelerden en önemlilerinden biri de sosyal güvenlik hakkıdır.

Sosyal güvenlik, insanların asgari de olsa geçimlerini sağlayan bir sistemler bütünüdür. Çalışma hayatında olamayan, boşanan veya dul kalan kız çocukları, sosyal güvenlik sisteminde korunmaya muhtaç çocuklar olarak değerlendirilmiş, öncelikle sağlık olmak üzere hak sahibi olarak aylık, gelir ve evlenme, cenaze ödeneği gibi haklar verilmiştir. Kız çocuklarının sosyal güvenlik haklarından faydalanabilmesi için çalışmama, evli olmama ve aylık, gelir almama şartlarının ise kız çocuklarını muvazalı boşanmaya, kayıt dışı çalışmaya ya da çalışmamaya yönlendirdiği de bir gerçektir. Bu nedenle sosyal güvenlik hukukunda kız çocuklarına sağlanan hakların gerçekten kadın yoksulluğun çözümünde etkisi tartışmaya açıktır.

Çalışmamızda sosyal güvenlik hukukunda “kız çocuğu” kavramı, kız çocuklarına bakmakla yükümlü olunan kişi ve hak sahibi olarak sağlanan sigorta ve sağlık hakları ile hakların kadın yoksulluğu kavramı açısından yeri ve çözümündeki değeri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Korunmaya muhtaç çocuk, Kız çocuğu, Sosyal güvenlik, Bak-

1 Bu makale, aynı isimle 03.03.2016 tarihinde KADEM tarafından düzenlenen II. Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi'nde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

2 Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim dalı Doktora Öğrencisi, SGK Sosyal Güvenlik Uzmanı, bernagokcen@hotmail.com

makla yükümlü olunma, Hak sahibi

Abstract

In line with the economic, social and cultural developments of countries, priority should be given to children, women and the elderly in regards to changes in the social sphere. Importance should especially be given to children as they are our future through the development of social and political policies. In this regard, sheltering, housing, the provision of economic, social and various other rights should be considered.

Social security is a set of systems which provides a minimum amount of livelihood for people. Girls who cannot participate in business life, those who are divorced or widowed are deemed to be in need of protection by the social security system in which they were bestowed some rights such as health care, salaries, revenues, and marriage and funeral allowances. The provisions that girls should not be married, have no income belonging to them and be working lead them to simulated divorces, working informally or not working at all. Therefore, it is disputable that the provided rights are really effective in the solution towards poverty of women.

In our study, we will examine the concept of the “daughter” in the social security law, the person that is obliged to look after the daughter, insurance provided as the right owner and health care rights. Also we will try to determine the effects of these rights on poverty of women and their value in reduction of it.

Key Words: Children in need of protection, Daughter, Social security, Dependents owned, Right Owner

Giriş

Cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın önlenmesi açısından kadın erkek eşitliğinin sağlanması toplumsal gelişim anlamında da önem taşımaktadır. Kadınlar, istihdama katılım, insana yaraşır iş, toplumsal hayata katılım ve karar mekanizmalarında yer alma süreçlerinde farklı biçimlere bürünen ayrımcılığla karşılaşmaktadırlar. Kadınlara karşı ayrımcılığı önlemenin yolu, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmekten geçmektedir.³

Ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerine paralel olarak toplumsal alanda da bu değişimlere uyum sağlayacak düzenlemelerin yapılması kaçınılmazdır. Özel-

3 Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu (şubat 2010), <http://www.tepav.org.tr>, (ET:25.12.2015).

likle toplumda iki cinsiyet arasındaki eşitsizlikler erkek-kadın hakları yönünden yeni akademik çalışmaları gerekli kılmıştır. Bugüne kadar yapılmış olan çalışmalar ve düzenlemelerin var olan toplumsal kadın anlayışında önemli bir değişime neden olduğu tam anlamıyla söylenemez. Çünkü halen kadının işgücüne katılım oranı az, kadın emeği ucuz ve kadına yüklenen rollere sosyal ve ekonomik destekler yeterli değildir.

Yoksullukla mücadelede hem ekonomik hem de sosyal alanlarda uygulanan politikaların birbirlerini tamamlaması halinde istenilen hedefe ulaşılabilir. Bu nedenle, kadınların her alanda korunması ekonomik ve sosyal anlamda erkeklerle eşit olarak yaşamlarını sürdürebilmesi için devlet tarafından da uygun sosyal politikalar ile desteklenmesi gerekmektedir. Sosyal politikanın bütün araç ve politikalarının bu amaçla koordineli bir şekilde uygulanması gerekir.⁴ Bir ülke halkının yoksulluğu ve yoksunluğuna karşı alınan yasal tedbirleri içeren temel kavram sosyal hukuktur (Sözer, 2015, s. 1). İnsanların hem kendilerini hem de ailelerinin yaşamlarını sürdüreceği ve hastalık, kaza, işsizlik, evlenme, doğum, yaşlılık, ölüm gibi tehlikelere karşı koruyacak güvence isteği ihtiyaç haline dönüşmüştür. Bireylerin risklere karşı oluşabilecek ihtiyaçlarını güvence altına alan sistem sosyal güvenlik sistemidir.

Ülkemiz sosyal güvenlik sisteminde, 18 yaşına kadar hem erkek hem de kız çocukları devlet tarafından korunmaya muhtaç kişiler olarak belirlenmiştir. Çalışma hayatında olmayan ya da olamayan, boşanan veya dul kalan kız çocukları sosyal güvenlik sisteminde korunmaya muhtaç çocuklar olarak değerlendirilmiş, onlara öncelikle sağlık olmak üzere hak sahibi olarak aylık, gelir, evlenme ve cenaze ödeneği gibi haklar verilmiştir. Kız çocuklarının bu haklardan yararlanabilmesi için herhangi bir yaş şartı aranmamaktadır. Erkek çocukları da, 18 yaşına kadar bakmakla yükümlü veya hak sahibi olarak aynı haklardan faydalanabilmekte, 18 yaşından sonra ise öğrenim şartının devam etmesi halinde en fazla 25 yaşına kadar bu haklardan yararlanabilmektedir. Kız çocuklarının sosyal güvenlik haklarından faydalanabilmesi için yaş şartı sınırı olmaması ile birlikte aranan çalışmama, evli olmama ve aylık ya da gelir almama şartlarının kız çocuklarını muvazaalı boşanmaya, kayıt dışı çalışmaya ya da hiç çalışmama yönlendirdiği gerçektir. Erkek çocuklarında haklardan faydalanması için 25 yaş sınırı gibi bir sınırlama olması aktif yaştaki bireyleri çalışma hayatına iten bir düzenleme olarak yer alırken aynı düzenleme kız çocukları için olmaması kızların çalışma hayatındaki istihdamını daraltan bir sürece sebep olmaktadır.

Kadın-erkek eşitliğinin her anlamda sağlanması gerekmektedir. Halen kadının erkeklerin yaşam tarzının dışında farklı yaşam koşullarına sahip olmaları ve kadınların birçok alanda fırsat eşitliği konusunda dezavantajlı konumlarının devam etmesi nedeniyle onlara yönelik pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilebilecek yasal düzenlemelerin yapılması kaçınılmazdır. Bir ülkenin bugününü ve geleceğini güvence altına alan sosyal güvenlik sistemi de bu düzenlemelerin yer aldığı önemli bir alandır.

Çalışmamızda, sosyal güvenlik hukukunda kız çocuğu kavramı ve kız çocuklarına

4 <http://www.tepav.org.tr>, (ET:25.12.2015).

sağlanan sağlık ve aylık, gelir, ödenek hakları ve bu haklardan yararlanma koşulları incelenecektir. Çalışmamızın amacı, kadın yoksulluğu kavramı açısından sağlanan sosyal güvenlik haklarının sorunun çözümündeki yerinin ve yeterliliğinin değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme yapılırken 01.10.2008 sonrası yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile mülga sosyal güvenlik kanunlarında “kız çocuğu” kavramındaki değişimler ve bu değişimlerin kız çocuklarının korunmasında hak kayıplarına sebep olup olmadığı incelenecektir. Buna bağlı olarak, kadın yoksulluğu ve yoksunluğunun çözümünde sosyal güvenlik hukukunda yapılması gereken düzenlemelere yönelik çözüm önerilerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde temel kavramlara yer verilmiştir. İkinci ve üçüncü bölümde sosyal güvenlik hukukunda kız çocuklarına bakmakla yükümlü olunan ve hak sahibi olarak pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilebilecek haklar ve yararlanma şartları değerlendirilmiştir. Çalışmamızın son bölümünde kız çocuklarına ikinci ve üçüncü bölümde yer alan hakların faydalanması yönündeki şartların belirlenmesinde karşılaştıkları sınırlamalar tartışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmamızın bu bölümünde korunmaya muhtaç çocuk, yoksul çocuk, sosyal güvenlik hukukumuzda bakmakla yükümlü olunma ve hak sahipliği kavramları kısa bir şekilde ele alınmıştır. İlk olarak korunmaya muhtaç kız çocuğu kavramı daha sonra da sosyal güvenlik kavramı ve kız çocuğunun sosyal güvenlik hukukundaki tanımı değerlendirilmiştir.

1.1. Korunmaya Muhtaç Kız Çocukları

Bireylerin en temel hakkı insana yakışır bir şekilde yaşamlarını sürdürebilme hakkıdır. Bugün ve gelecek kaygısı olmadan sosyo-ekonomik haklara sahip olan bireyler toplumların gelişimine değer katabilecektir. Toplumların geleceklerinin güvencesi de çocuklardır. Çocukların en temel iki hakkı; yaşama ve gelecek kaygısından kurtulma hakkıdır (Sunal, 2010, s. 67). Korunması gereken çocuklar olgusu, toplumların içinde bulunduğu kendine özgü yapısal durumuna göre değişmektedir. Toplumlarda var olan korunması gereken çocuklar olgusu, sosyo-ekonomik değişimler, göç, kentleşme, işsizlik, yoksulluk ve aile yapısı gibi sosyo-ekonomik etmenlerin etkileşiminin bir bütünüdür (Yolcuoğlu, 2009, s. 45).

Genel olarak 18 yaş altı bireyler toplumdaki çocuk kavramı içinde yer almaktadır. UÇO'nun 182 sayılı Çocukların Çalışma Koşulları Sözleşmesi'nde “18 yaş altındaki tüm çocuklara uygulanacağı” ifade edilmiştir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler'in 2000 yılındaki Palermo Protokolü'nde ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de (1989) “18 yaşın altındaki bireyler çocuk olarak adlandırılır ve buna göre çocuk haklarından faydalanır” denmiştir.⁵ Kimli veya kimsesiz, yoksul veya zengin, suçlu veya suçsuz, bedensel

5 Training Manual to Fight Trafficking in Children for Labour, Sexual and Other Forms of Exploitation, <http://>

veya ruhsal ya da zihinsel engelli olması veya olmaması gibi ayrımlara girilmeksizin, çocuğun bütün olarak haklarının korunması gerekmektedir (Şenocak, 2010, s. 178).

Toplumda yaşayan bireylerin her anlamda korunması da sosyal politikaların bir gerçeğidir. Korumanın cinsiyet ayrımı gözetmeksizin yapılması gerekliliği asıl koşul olmakla birlikte mağdur olan tarafların da özel koruma altına alınması bireylerin gelecek güvencelerini sağlanması açısından kaçınılmazdır. Sosyal politikanın kapsamı içindeki yoksullar, hastalar, özürlüler, yaşlılar, çocuklar gibi kendi kendine yeterli olamayan gruplar arasında, toplumların geleceği olan korunmaya muhtaç çocukların bakımı da özel bir önem taşımaktadır (Şenocak, 2010, s. 222). Çocuklar doğaları gereği bağımlı olan bireylerdir. Özellikle kız çocukları korunmaya muhtaç çocuklar olarak ön planda olduğu bir gerçektir. Bireyler arasındaki sosyal adaleti sağlamak, sosyal politikanın öncelikli amacıdır (Sunal, 2010, s. 61). Bu adaletin sağlanmasında da mağdur olan tarafın korunması ise bir araçtır.

Kadın veya erkek cinsiyeti ile doğan bireyler, yetiştirilirken toplumun cinsiyetlere özgü belirledikleri rollere göre kız veya erkek çocuk olmayı öğrenerek büyürler. Doğduğu ailenin toplumsal çevresi ve alınan eğitimin etkisiyle, kız ve erkek çocuklar cinsiyetlerine uygun roller kazanmakta ve toplumsal cinsiyet kimliğini edinmektedirler (Günay, Boylu ve Benli, 2014, s. 39). Kız çocukları evlenene kadar aileleri tarafından korunmaya muhtaç olan çocuklar olarak hep kalırlar. Evlendiklerinde yine eşleri tarafından korunmaya alınırlar. Erkek çocuklarına biçilen roller ise farklıdır. Erkek çocuğu okur, iş sahibi olur ve aile için kendi ayakları üzerinde duran bireydir. Bazı toplumlarda gelirleri sınırlı olan ailelerde kız ve erkek çocuklarının okula gönderilmesi seçiminde tercihlerin erkekler yönünde kullandığı görülmektedir.

Eğitimin yetersizliği kadının ev içinde kapalı kalmasında etkili bir faktördür. Toplumumuzda kız çocuklarının okula gönderilmeme alışkanlığı, kadının içine düştüğü kısır döngüyü kırmada büyük bir engel teşkil etmektedir (Budak, 1991, s. 4). 2010 Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu'nda, ülkemizde ilköğretim düzeyinde cinsiyet eşitsizliği ortadan kaldırılmasına rağmen, ortaöğretimde halen kız çocukları aynı eşitliğe sahip olamadığı vurgulanmıştır (Özaydınlık, 2014, s. 96). Ülkemizde, kız çocuklarının okuldan erken ayrılma oranı hâlâ Avrupa Birliği ülkelerinden dört kat fazladır (Gerşil, 2015, s. 174). Kız çocuklarının ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarına kayıtlarının az olması onların eğitim başarısı elde etmesinde en önemli engellerden biridir. Göç, parçalanmış aileler, eğitim düzeyi düşük anneler, önyargılar, geleneksel aile yapısı nedeniyle kızların okutulmaması da kız çocuklarının eğitimi önünde engel olarak bulunmaktadır. Kız çocuğunun çevresindeki eğitilmiş rol modellerin eksikliği, bu modellerin çevre ve medya tarafından desteklenmemesi de yoksulluk kadar önemli etkenlerdir (Durgun, 2011, s. 150).

Ülkemizde okula gönderilmeyen, ev işlerine yardımcı olarak görülen, yeri geldiğinde çocuk ve yaşlı bakımı üstlenmek zorunda olan, zorla evlendirilen kız çocuklarının

sayısı halen fazladır. Ülkemizde özellikle doğuda ve kırsal bölgelerde kız çocukları, ev işleri nedeniyle okula gidememekte ve bu durum döngüsel bir etkiyle kadınların işgücüne katılımı üzerinde bir engel oluşturmaktadır (Kılıç ve Öztürk, 2014, s. 119). Tarım sektöründe kızlar çoğu kez tarımsal işgücünün görünmez bir parçasıdır. Tarımsal işlerin yanı sıra ev işleriyle de uğraşan kız çocuklarıdır. Her iki işi yürütürken de hiçbir gelir ve sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Kız ve erkek çocuklarının toplumsal cinsiyet rolleri, aile ve sosyal yaşamdaki sahip oldukları haklara erişim konusundaki farklılaşmalar nedeniyle yoksulluk sorununun irdelenmesinde çocuk yoksulluğu önem kazanmaktadır (Gerşil, 2015, s. 160).

1.2. Yoksul Çocuk

Toplumların refah seviyesinin yükselmesi yoksulların, toplumdaki dezavantajlı grupların ve en önemlisi çocukların yoksulluklarının çözümü yönünde yapılacak değişimlerle mümkündür. Yoksul çocuk; “yaşaması, büyümesi ve gelişmesi için gerekli olan maddi ve duygusal kaynaklardan mahrum kalması nedeniyle haklarından faydalanamayan, potansiyelinin tamamını kullanma başarısı gösteremeyen veya toplumun bütün ve eşit bir üyesi olarak katılamayan kişidir” (Durgun, 2011, s. 146). Topluma eşit düzeyde katılamayan bireylerin varlığı toplumsal gelişmeyi ve ekonomik büyümeyi engelleyen önemli bir süreçtir. Bu süreçte toplumların sosyo-ekonomik yapılarının bütünlüğü, sosyal politikaların gelişimi ve sosyal korumanın her alanda sağlanması gerekmektedir.

Devlet girişimciliğinin özelleşmesi, hükümet harcamalarının daraltılması, eğitim, sağlık, ulaşım ve altyapı gibi hizmet maliyetinin artması sonucu hizmetlerdeki ulaşım güçlüğü, işsizlik, düşük ücretler sadece işçilerin ve ailelerinin yaşam düzeyini ve kalitesini bozmakla kalmamış, bu hanelerde yaşayan kadın ve çocukların daha da yoksullaşmasına neden olmuştur (Gerşil, 2015, s. 169). Daha az eğitilmiş ve gelir düzeyleri düşük ailelerinin çocukları da yoksul olmaya mahkûm bırakılmıştır (Dickerson and Popli, 2016, s. 537).

Çocuk yoksulluğu genel bir olgu olmakla birlikte özellikle kız çocukları eğitim gibi bazı olanaklara daha zor ulaşabildiklerinden yoksulluk riskiyle daha fazla karşı karşıya kalmaktadırlar. Okuyamayan kızlar, yoksul çocuklar yetiştirmeye devam ederek yoksulluk döngüsünü devam ettirmektedirler. Böylece çocukların çalışması şu anki yoksulluğun bir sonucu olduğu gibi gelecekteki yoksulluğun da nedenini oluşturur. Uzun dönemde ortaya çıkan asıl maliyet çocuklar tarafından ödenmiş olur (Durgun, 2011, s. 150). Sadece çocuk yoksulluğu olarak değil yoksulluğun temel çözümünde oluşturulacak sosyo-ekonomik politikalar toplumların geleceği açısından da önem taşımaktadır.

1.3. Sosyal Güvenlikte Bakmakla Yükümlü Olunma ve Hak Sahipliği Kavramları

Sosyal politikaların özellikle bakıma ve korunmaya ihtiyacı olanlar için, koruyucu, güçlendirici, sosyal adaleti ve eşitliği sağlayıcı bir işlevi olduğu söylenebilir. Sosyal politikaların uygulanmasında bir araç olan sosyal güvenlik sistemi, yaşamak için; çalışan, çalıştıran için hem kendi hem de ailesinin güvencesi arasında ayırım yapmayanların ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Sosyal güvenlik, sosyal politika ile sosyal risk olguları doğrultusunda ortaya çıkmış bir ihtiyaçtır. İşsizlik, yoksulluk, ayrımcılık ve sosyal dışlanmalar gibi sorunlar sosyal sorunlardır ve toplumların yaşam kalitesini olumsuz etkileyecek riskler taşır. Bu risklerle toplumda daha çok karşılaşılan gruplar çocuklardır. Sosyal risk grubunda olan çocukların korunması da sosyal politikaların bir gerekliliğidir. Çocuklara ait çıkarların korunmasının kaynağı ise onların sahip oldukları haklardır (Sunal, 2010, s. 59). Özellikle belirli bir gelir ve sağlık hakkı çocuklara sosyal güvenlik sistemi ile sunulur.

Sosyal güvenlik sistemleri, toplumda var olan sosyal sorunların çözümünde önemli bir göreve sahiptir. Sorunların çözümünü sağlayarak, sosyal barış, sosyal adalet ile sosyal dengeyi kurmaya çalışır. Yoksulluk olgusunun artması sonucu sosyal güvenliğe ayrılan kaynağın miktarı artmış ve sosyal hizmetlerin profesyonelleşmesi için temel atılmıştır. Yoksullukla mücadelede de bu anlamda sosyal güvenliğe önemli bir görev yüklenmiştir. Sosyal güvenlik, yaşam kalitesini olumsuz etkileyen riskler sonucunda bireylerin giderlerini telafi ederek gelir kaybını azaltan mekanizmalar bütünüdür. Sosyal sorunlara devletin müdahale bütününe ifade eden sosyal politikanın başlıca aracı olan sosyal güvenlik, bir ülkede yaşayan bireyleri tehlikelere karşı korumayı ve onları yaşadıkları toplum içinde başkalarına muhtaç etmeyecek bir yaşam standardına ulaştırmayı amaçlar (Demirbilek, 2005, s. 46). Sosyal güvenlik, bireyi tehlikelerden koruma amacı dışında toplumda yoksulluğu ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri minimize etmek ve toplumsal dayanışmayı güçlendirerek toplumsal huzuru sağlama amacını da gütmektedir (Günay, vd. 2014, s. 36-37). Hedeflenen amaçların gerçekleştirilmesinde belirlenen yöntemlerin bireyler arası cinsiyet, yaş, engellilik gibi durumların ayrımını yapmayan, ancak mağdur olanı koruyan olması gerekir.

Bireyler kendilerinin ve ailelerinin yaşamları ile öldükten sonra da hak sahiplerinin yaşamlarını sürdürebilmeleri konusunda kendilerini güvende hissetmek isterler. Yaşam standartlarının artması, sigortanın rolünün büyümesi, çalışma hayatındaki değişim, ailenin geçimini sağlayan kişinin ölümü halinde geride kalanlara sağlanan haklar, aylık ve gelir hakları son yıllarda sosyal güvenliği daha da önemli kılmıştır (Laroque, 1972, s. 3). Çocuklara sağlanan haklar açısından sosyal güvenlik önemli bir role sahiptir. Örneğin Amerika'da yapılan bir araştırmada; sosyal güvenlik aracılığı ile çocuklara sağlanan haklar sonucu ailelerin geliri ortalama %47 artmakta, hem aile hem de çocuklara sağlanan haklar ile birlikte bu oran %75'e kadar çıkmaktadır (Tamborini and Cupito, 2012, s. 12).

Ülkemizde uygulanmakta olan sosyal güvenlik sisteminde kız çocuklarına sağlanan

sağlık ve sigorta hakları ile faydalanma koşulları sigortalının sağ veya ölmüş olmasına göre farklılık göstermektedir. Eğer sigortalı sağ ise aile bireyleri sigortalının “bakmakla yükümlü olduğu” kişi, sigortalı vefat etmiş ise geride kalan aile bireyleri “hak sahibi” olarak adlandırılmaktadır. Kanunda bakmakla yükümlü olunan kişilere sadece sağlık hakkı verilirken, hak sahipliği durumunda asgari bir gelir veya aylık kazanç öngörölür. Bakmakla yükümlü olunma ve hak sahibi olma aısından kız çocuklarına getirilen yararlanma koşulları, en son yürürlükte bulunan 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda farklı boyutlarda ele alınmıştır. Haklardan faydalanma koşullarında farklılıkların bulunması ve her iki uygulama arasında paralelliğin olmaması sistemin eleştirilen noktası olarak değerlendirilebilir. Her iki koşulda da kız çocukları muhtaç ve bağımlı olan kişilerdir.

2. Bakmanla Yükümlü Olunan Kız Çocukları

Ülkemizde sağlık hakkı konusunda 1982 Anayasası’nın 56. maddesinde; “Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi arttırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.” hükmü yer almaktadır. İlgili hükme göre devlet, sağlık hizmetlerini yürütürken herkesin bu hizmetlerden yararlanmasını sağlayacak esasları belirlemelidir. Türkiyede ikâmet eden tüm vatandaşlar ile yabancı uyruklu vatandaşlar 01.01.2012 tarihinde genel sağlık sigortası uygulaması kapsamına almış ve sağlık hizmetlerinden herkesin eşit şekilde faydalanabilmesi gözetilmiştir. Sosyal güvenlik kapsamında olan sigortalı ile aile bireylerinin de, evlilik içi veya evlilik dışı çocuklarının da aynı şekilde sağlıktan faydalanması sağlanmalıdır. Bu sosyal devlet olmanın gereğidir ve genel sağlık sigortası uygulaması ile tüm bireylerin sağlık hakkı güvence altına alınmıştır (Kol, 2015, s. 143).

Sosyal güvenlik sistemleri kapsama aldıkları sigortalı yanında, onlara yakın aile bireylerine de belirli bir güvence sağlamakla da yükümlüdür (Güzel, Okur ve Canikoğlu, 2014, s. 227). Ülkemizde uygulanmakta olan genel sağlık sigortası ile sigortalı ve aile bireylerinin sağlıktan faydalanma koşulları ile alabilecekleri sağlık hizmeti hakları düzenlenmiştir. Sosyal güvenlik hukukumuzda kız çocukların bağımlı olduğu anne/babası sağ ise bu çocuklar bakmakla yükümlü olunan çocuklar olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda yapılan yardımlar ise sadece genel sağlık sigortası ile sınırlıdır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar Genel Sağlık Kanunu’nda yer alan bakmakla yükümlü olunma kavramı ile bu tarihten önce yürürlükte olan mülga 506 sayılı (Sosyal Sigortalar Kanunu), 1479 sayılı (Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu), 5434 sayılı (Emekli Sandığı Kanunu) kanunlarda yer alan kavram arasında farklılıklar bulunmaktadır. Kavramlar arasında farklılıklar bulunmakla birlikte temel amaç sağlık hakkının kız çocuklarına sağlanmasıdır.

2.1. 01.10.2008 Öncesi Düzenlemelerde Bakmakla Yükümlü Olunma Kavramı

Türkiye’de yapılan sosyal güvenlik reformu sonrasında üç farklı sosyal güvenlik teşkilatı Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) çatısı altında birleştirilmiştir. Bu birleşme öncesinde hizmet akdiyle çalışanlar için Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), kendi nam ve hesabına bağımsız çalışanlar için Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur), devlet memurları için Emekli Sandığı (ES) kurumları ve bu kurumların kendi sigortalıları ve hak sahipleri için uyguladıkları kanunlar da farklı idi. Ancak 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile tek çatı altında birleştirilen kurumların uygulayacakları kanun da tekleştirilmiştir. Aynı şekilde kız çocuklarının sağlıktan faydalanma koşulları da tekleştirilmiş ancak mülga kanunlardaki hakları devam ettirilmiştir.

2.1.1. 506 Sayılı Kanunda Bakmakla Yükümlü Olunma

506 sayılı kanunda bakmakla yükümlü olunan değil geçindirmekle yükümlü olunan kişi olarak kız çocuğunun tanımı yapılmıştır (Akin, 2005, s. 56). Kanununun 106. maddesinde sigortalının geçindirmekle yükümlü oldukları çocukları; *“18 yaşını veya ortaöğrenim yapıyorsa 20 yaşını, yükseköğrenim yapıyorsa 25 yaşını doldurmamış veya 18 yaşını doldurmuş olup da çalışamayacak durumda malul erkek çocukları ile yaşları ne olursa olsun evli bulunmayan ve sosyal güvenlik kuruluşlarına tâbi olarak çalışmayan veya bunlardan aylık yahut gelir almayan kız çocukları”* olarak tanımlanmıştır. Sigortalının eşi ile geçindirmekle yükümlü olduğu çocuklarının sağlık yardımlarından yararlanabilmeleri için, sigortalının, hastalığın anlaşıldığı tarihten önceki bir yıl içinde en az 120 gün hastalık sigortası primi ödemiş olması gerekliliği bulunmaktaydı (506/m.35).

2.1.2. 1479 Sayılı Kanunda Bakmakla Yükümlü Olunma

Mülga 1479 sayılı kanuna göre sağlık sigortasına tâbi sigortalıların, sağlık yardımlarından faydalanmaları için en az sekiz ay eksiksiz sağlık sigortası primi ödemiş olmaları, sağlık ve sigorta prim borcu bulunmaması şartı yer almaktaydı (1479/ek m.12). Kanun 45.maddesinde; sigortalının 18 yaşını, ortaöğretim yapması halinde 20 yaşını, yükseköğretim yapması halinde 25 yaşını doldurana kadar veya yaşlar ne olursa olsun çalışamayacak durumda malul bulunan çocukları ile evlenmemiş kız çocukları bakmakla yükümlü olunan kimseleri olarak tanımlanmıştır (1479/m.45).

Mülga kanun hükmüne göre bağımsız çalışan sigortalının en az eksiksiz sekiz ay prim ödemiş olması veya prim borcu olması halinde 18 yaş altı çocukların sağlıktan faydalanma imkânı bulunmamaktaydı. Bu düzenleme bakıma muhtaç çocukların sağlık hizmetlerinden faydalanması yönünde kısıtlayıcı bir durum olarak değerlendirilebilir. Sigortalının prim gün sayısı ve borcunun olması bakmakla yükümlü olunan 18 yaş altı çocukları mağdur eden bir uygulama olarak düzenlenmiştir.

2.1.3. 5434 Sayılı Kanunda Bakmakla Yüklümlü Olunma

Emekli Sandığı'na tâbi çalışanların çocukları bakmakla yüklümlü olunan kişiler aile yardımını alabilecek çocuklar olarak tanımlanmıştır. Aile yardımına muhtaç çocuklar; 25 yaşını doldurmamış erkek ve 25 yaşını doldurduğu halde evlenmemiş kız çocukları ve yaşına bakılmaksızın malul olanlar olarak tanımlanmıştır (657/m.206-209).

657 sayılı kanununun 206. maddesinde burs alan veya devletçe okutulan çocuklar ile kendi hesabına ticaret yapan kız/erkek çocukları kapsam dışında bırakılmıştır. Devlet memuru çalışanların erkek çocuklarına yönelik yaş şartı uygulaması diğer mülga kanunlara tâbi sigortalıların erkek çocuklarına sağlanan sağlık hizmetinden yararlanmadaki yaş şartı sınırlamasından farklıdır. Bu fark, erkek çocukların öğrenim şartı aranmadan 25 yaşına kadar sağlık hizmetlerinden faydalanmaya devam edebilmesidir.

2.2. 01.10.2008 Sonrası Düzenlemelerde Bakmakla Yüklümlü Olunma Kavramı

Mülga sosyal güvenlik kanunlarında, kız çocukları evlenmedikleri ve çalışmadıkları sürece herhangi bir yaş şartına ve öğrenim durumuna tâbi olmadan bağlı sigortalı olarak sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi mümkündür. 5510 sayılı kanunda kız çocuklarının bağlı sigortalı olarak sağlık hizmetlerinden faydalanabilme koşulları değişmiştir. 5510 sayılı kanununun 3. maddesi 10 numaralı alt bendinde bakmakla yüklümlü olunan kişiler tanımlanmıştır. İlgili madde de yapılan tanıma göre; 5510 sayılı kanununun 60. maddesinde yeşil kart ve vatansız sığınmacı dışında kalan genel sağlık sigortalısının, sigortalı sayılmayan veya isteğe bağlı sigortalı olmayan, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olan;

- Eşi,
- 18 yaşını doldurmamış, lise ve dengi öğrenim veya 5.6.1986 tarihli ve 3308 sayılı Meslek Eğitim kanununda belirtilen aday çıraklık eğitimi ile işletmelerde meslek eğitim görmesi halinde 20 yaşını doldurmamış, yükseköğrenim görmesi halinde 25 yaşını doldurmamış ve evli olmayan çocukları ile yaşına bakılmaksızın bu kanuna göre malul olduğu tespit edilen evli olmayan çocukları,
- Geçiminin sigortalı tarafından sağlandığı Sosyal Güvenlik Kurumu'nca belirlenen kriterlere göre tespit edilen ana ve babası, sigortalının bakmakla yüklümlü olduğu kişiler arasında sayılmaktadır (5510/m.3/10).

2.2.1. 01.10.2008 öncesi bakmakla yüklümlü olunan kız çocuklarının devam eden hakları

Bakmakla yüklümlü olunan kız çocuklarının sağlık hizmetlerinden faydalanabil-

mesi için öğrenim ve yaş şartı uygulaması 5510 sayılı kanunun yürürlük tarihi olan 1.10.2008 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Kanunun geçici 12. maddede hükmünde mülga kanunlara göre bağlı sigortalılığı olan kız çocuklarının durum değişiklikleri (evlenme, işe girme vb.) oluncaya kadar sağlık hizmetlerinden yararlanabilecekleri belirtilmiştir. 5510 sayılı kanun ilk yürürlüğe girdiğinde, bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının durum değişikliği halinde (evlenme, işe girme vb.) tekrar boşanmaları ya da işten ayrılmaları durumunda bağlı sigortalı olarak anne/babasından sağlık hizmetlerinden faydalanmaları mümkün olmayacağı ve kendilerinin asli sigortalı olarak genel sağlık sigortalı kapsamında olması gerektiği düzenlenmiştir (5510/Geç.m.12). Bu düzenleme kız çocuklarını mağdur durumda bırakmış ve mülga kanunlara göre elde ettikleri haklarını kaybetmelerine sebep olmuştur.

Kız çocuklarının mağdur durumları göz önünde bulundurularak 6111 sayılı kanunda yapılan düzenleme ile 01.10.2008 tarihinden önce bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının durum değişiklikleri halinde yeniden kendilerine ait gelir veya aylığı olmayan ve çalışmayanlara bağlı sigortalı olarak 25.02.2011 tarihinden itibaren sağlıktan faydalanma imkânı verilmiştir (Kılınç, 2012, s. 325). 6111 sayılı kanun ile kız çocuklarının; 5510 sayılı kanunun 60. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde sayılan zorunlu sigortalılar, sigortalılıklarının sona erdiği tarihten sonraki 11. günden, diğer bentlerde sayılan genel sağlık sigortalıları ise genel sağlık sigortalılığının sona erdiği tarihten itibaren bakmakla yükümlü olunan kişi olarak sağlık yardımlarından yararlanmalarının devamı sağlanmıştır (Saraç, 2013, s. 239).

Yukarıda belirtilen şartlar sadece 01.10.2008 tarihinden önce sigortalı olan anne/babanın ve bu tarihten önce bakmakla yükümlü olunan kız çocukları için uygulanabilmektedir. Ayrıca, 5510 sayılı kanunun yürürlük tarihi olan 01.10.2008 tarihinden önce ilgili kanunları gereği sigortalılığı sona eren bir kişi, bu tarihten sonra yeniden genel sağlık sigortalısı olması durumunda kanunun yürürlük tarihinden önce bakmakla yükümlü olduğu kız çocukları yaşlarına bakılmaksızın bakmakla yükümlü olunan kişi olarak değerlendirilmeye devam edecektir (Saraç, 2013, s. 243).

Tablo-1 Bakmakla Yükümlü Olunma Şartları

Düzenleme	Yararlanma Koşulla	Durum Değişikliği	Durum Değişikliği Sonrası (Boşanma, işten ayrılma)
5510 SK. (1.10.2008-28.2.2011)	Yaş	Evllenme, İşe Girme	Yaş, Öğrenim, Bekâr, Malul Şartlarını Sağlamalı
	Genel:18 yaşa kadar		
	Yük.Öğrt.:25 Yaşa kadar		
	Malul: Yaş kısıtı yok		
	Bekâr		
6111 Sayılı Kanun Sonrası (28.2.2011 Sonrası) (01.10.2008 Öncesi Kapsamda Olanlar İçin)	Yaş	Evllenme, İşe Girme	Bekâr, Malul
	Genel:18 yaşa kadar		
	Yük.Öğrt.:25 Yaşa kadar		
	Malul: Yaş kısıtı yok		
	Bekâr		
İlk Defa 01.10.2008 Sonrası Bak.Yük	Yaş	Evllenme, İşe girme	Yaş, Öğrenim, Bekâr, Malul Şartlarını Sağlamalı
	Genel:18 yaşa kadar		
	Yük.Öğt.:25 Yaşa Kadar		
	Malul: Yaş kısıtı yok.		
	Bekâr		
İlk Defa 01.10.2008 Sonrası Sig. Olma	Genel:18 yaşa kadar	Evllenme, İşe girme	Yaş, Öğrenim, Bekâr, Malul Şartlarını Sağlamalı
	Yük.Öğrt.:25 yaşa kadar		
	Malul: Yaş kısıtı yok		
	Bekâr		

Kaynak (Sözer, 2014, s. 147)

2.2.2. İlk defa 01.10.2008 sonrası bakmakla yükümlü olunan kız çocukları

01.10.2008 tarihinden sonra doğanlar ile bu tarihten önce doğmakla birlikte anne babalarının sigortalı olmaması nedeniyle bu tarihe kadar bakmakla yükümlü olunan kişi olmayan kız çocukları aynı erkek çocukları gibi değerlendirilecekler ve 18 yaşına kadar, eğitimlerinin devamı halinde ise 20 veya 25 yaşına kadar sağlık hizmetinden

faydalanacaklardır. Bu düzenleme, kız çocuklarının bakmakla yükümlü olarak sağlıktan faydalanma koşullarındaki lehine olan pozitif ayrımcılığı kaldırmıştır.

01.10.2008 tarihinden sonra kanun kapsamında sigortalı olan anne/baba ile 01.10.2008 tarihinden sonra doğan kız çocukları için yaş ve öğrenim durumuna göre bakmakla yükümlü olunan kişi olma sınırlaması; kız çocuklarının 18 yaşına kadar, ortaöğretim görmesi halinde 20, yükseköğretim görmesi halinde de 25 yaşına kadar olarak düzenlenmiştir. 18 yaşını dolduran ve herhangi bir öğretim durumu devam etmeyen kız çocuklarının genel sağlık sigortasından yararlanma şekli aslı sigortalı olma yönünde değişecektir (Kılınç, 2012, s. 325).

2.2.3. Özel durumları olan kız çocuklarının sağlık hakkı

5510 sayılı kanunda maluliyet gibi özel durumları olan kız çocuklarına sağlık hakkından faydalanmalarına ilişkin istisnai düzenlemelere yer verilmiştir. Malul durumda olan kız çocukları yaş şartına tâbi tutulmadan sadece evlenmediği ve çalışmadığı sürece bakmakla yükümlü olunan kişi olarak anne/babası üzerinden sağlık hakları devam edecektir (Saraç, 2013, s. 239).

5510 sayılı kanun 67. maddede genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sağlık hizmet sunucusuna başvurduğu tarihten önce son bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası priminin ödenmesi gerekmektedir. Bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının ilk defa çalışmaya başlaması durumunda sağlık hizmetlerinden yararlanmanın kesintiye uğramaması için 30 gün prim ödeme koşulu aranmaksızın bu sürelerde bakmakla yükümlü olunan kişi olarak sağlık hizmetlerinden faydalanmaya devam edebilecektir (Saraç, 2013, s. 243). Sağlık hakkından faydalanmanın devamlılığı açısından bu düzenleme de olumlu olarak değerlendirilebilir.

3. Hak Sahibi Olarak Kız Çocukları

5510 sayılı kanunda kısa vadeli ve uzun vadeli sigorta haklarından güvence altına alınan bir diğer sosyal risk de ölümdür. Kısa vadeli sigorta kolunda iş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölümlerde, uzun vadeli yönünden ise belirli bir sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısına sahip sigortalıların herhangi bir sebeple ölümünde geride kalan hak sahiplerine gelir veya aylık bağlanır.

Ölüm sigortası sosyal güvenlikte koruma birimi olarak aileyi esas almanın bir sonucudur (Güzel, vd. 2014, s. 709). Sigortalının ölümü halinde aile bireylerinin yaşamlarının devam edebilmesi ve yaşam standartlarında bir kayıp olmamasının sağlanabilmesi açısından ölüm sigortası önemli bir sosyal koruma yöntemidir (James, 2009, s. 4). Ölüm sigortası, geride kalan aile bireyelerine asgari bir gelir garanti ederek, ihtiyaçlarının karşılanmasına verdiği destek ile sosyal yönü olan bir sigorta kolu olarak da değerlendirilebilir (Günay, vd. 2014, s. 37).

Mülga sosyal güvenlik kanunlarına göre (506, 1479, 5434 sy.) kız çocuklarının hak

sahibi olarak belirlenmesinde vefat eden sigortalının öldüğü tarih önemlidir. Bu tarih kadar önemli olan diğer bir husus, aylık bağlanabilmesi için ölen sigortalının belirli bir sigortalılık süresi ve prim ödeme gününün olması gerekliliğidir. 5510 sayılı kanunun yürürlük tarihinden sonra ilk defa sigortalı olup vefat edenlerin hak sahiplerine gelir/aylık bağlanması bu kanundaki şartlara tâbidir. Ancak, 5510 sayılı kanun öncesi mülga kanunlara göre sigortalı olanların ölümleri halinde hak sahiplerine mülga kanunlara göre sağlanan haklar korunmuştur.

3.1. 01.10.2008 Öncesi Yürürlükteki Düzenlemeler

5510 sayılı kanunun yürürlük tarihinden önce kız çocuklarının hak sahibi olarak ölüm sigortasından aylık alma şartları ile 5510 sayılı kanun ile aylık bağlama şartları arasındaki farklar aşağıda değerlendirilecektir. Sigortalının vefat tarihi hak sahipliğinin belirlenebilmesi açısından önemlidir.

3.1.1. 506 Sayılı Kanuna Göre Hak Sahipliği

01.10.2008 tarihinden önce vefat eden sigortalının son sigortalılığı 506 sayılı kanun kapsamında ise geride kalan kız çocuğuna, “Türkiye’de sigortalı olarak bir işte çalışmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık almaması, evli olmaması hallerinde” ölüm aylığı bağlanmaktadır. (Demirdizen, 2015, s. 233) 506 sayılı kanuna göre, kız çocuğuna ölüm aylığı bağlanabilmesi için sigortalı adına en az 1800 gün prim ödenmiş olması veya en az 5 yıldan sigortalılık süresi ile 900 gün prim ödenmiş olması gerekmekte olup (506/m.66), yeterli prim gün sayısı olmayanlar için de hak sahipleri borçlanma (askerlik, doğum vb.) yaparak aylık bağlanması için gerekli olan eksik sürelerini tamamlayabilmektedir (Demirdizen, 2015, s. 233).

3.1.2. 1479 Sayılı Kanuna Göre Hak Sahipliği

Son tâbi olduğu sigortalılığı 1479 sayılı kanun olan ve 01.10.2008 tarihinden önce vefat eden sigortalının (Bağ-Kur), geride kalan kız çocuğunun hak sahipliği için sigortalının ölüm tarihine göre iki farklı uygulama bulunmaktadır (1479/m.40-47).

- 01.10.1972-03.10.2000 ve 08.08.2001-01.08.2003 tarihleri arasında vefat eden sigortalının hak sahibi kız çocuğuna, geçimini sağlayacak başka bir geliri olmaması koşuluyla ölüm aylığı bağlanmaktadır. Belirtilen dönem aralığında vefat eden sigortalının ölüm aylığı bağlanacak kız çocuğunda aranan tek koşul, gelir durumu olup, hak sahibi kız çocuğu çalışıyorsa dahi aldığı ücret de eklenerek hesaplanacak aylık geliri, brüt asgari ücretin altında ise kendisine ölüm aylığı bağlanmaktadır (Demirdizen, 2015, s. 233).
- 04.10.2000-07.08.2001 ve 02.08.2003-30.09.2008 tarihleri arasında vefat eden sigortalının hak sahibi kız çocuğuna ise, sigortalı olarak bir işte çalışmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık almaması, evli olmaması hallerinde ölüm aylığı bağlanmaktadır.

Vefat tarihinden önce en son tâbi olduğu çalışması mülga 1479 sayılı kanun olan sigortalının kız çocuğuna ölüm aylığı bağlanabilmesi için temel koşul, sigortalının en az 1800 gün prim ödemiş olması gerekliliğidir. Prim ödeme gün sayısını tamamlamadan vefat eden sigortalının eksik kalan sürelerini hak sahipleri borçlanma yaparak tamamlayabilmektedir (Demirdizen, 2015, s. 234). Bu uygulama farklılıkları kız çocuklarının tam anlamıyla haklarından faydalanma koşullarının belirlenmesinde sıkıntılar yaratmaktadır. Bazı dönemlerde çalışmama koşulu bazı dönemlerde çalışıp belli bir gelirin altında olma şartı aranmıştır. Ancak her koşulda ana kural evli olmaktır.

3.1.3. 5434 Sayılı Kanuna Göre Hak Sahipliği

5434 sayılı kanuna tâbi sigortalının vefatı halinde hak sahiplerine aylık bağlanması koşulu sigortalının 01.10.2008 tarihinden önce veya sonra sigortalı olup olmadığına göre farklılık göstermemektedir. Vefat tarihinde önce en son tâbi olduğu sigortalılığı 5434 sayılı kanun olan sigortalının kız çocuğuna ölüm aylığı bağlanabilmesi için, sigortalı adına en az 3600 gün prim ödenmiş olması gerekmektedir (5434/m.67-66).

5434 sayılı kanuna tâbi sigortalının vefat etmesi halinde hak sahibi kız çocuğuna, Emekli Sandığı iştirakçisi olmaması ve yaşı ne olursa olsun evli olmaması hallerinde aylık bağlanmaktadır. Diğer mülga sosyal güvenlik kanunlarından farklı olarak kız çocuğu 5434 sayılı kanuna tâbi çalışmayıp, diğer sosyal güvenlik kanunlarına tâbi sigortalı çalışsa dahi 5434 sayılı kanuna göre aldığı yetim aylığı kesilmemektedir (Demirdizen, 2015, s. 234).

3.2. 01.10.2008 Sonrası Düzenlemeler

Uzun vadeli sigortalı yönünden mülga kanunlara göre sigortalı olanların ölüm tarihi 01.10.2008 ve sonrası ise hak sahibi kız çocuğuna 5510 sayılı kanun hükümlerine göre; “uzun vadeli sigorta kollarına tâbi olarak bir işte çalışmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık almaması ve yaşı ne olursa olsun evli olmaması, evli olmakla beraber sonradan boşanması veya dul kalması” hallerinde ölüm aylığı bağlanmaktadır (Alper, vd. 2015, s. 342). Genel koşul olarak, 01.10.2008 tarihi ve sonrasında vefat eden sigortalının kız çocuğuna ölüm aylığı

bağlanabilmesi için sigortalı adına her türlü borçlanma süresi dâhil en az 1800 gün prim ödenmiş olması gerekmektedir (5510/m.34).

Fakat 4/1-a (işçi) kapsamında sigortalı olanların vefatı halinde kız çocuklarına ölüm aylığı bağlanabilmesi için her türlü borçlanma süresi hariç 5 yıl sigortalılık süresi ve 900 gün prim ödemesi (borçlanma hariç) de yeterli olmaktadır. Sadece 4/1-a bendi kapsamında olup vefat eden sigortalının hak sahibi kız çocuğuna aylık bağlanması için 900 gün prim ödeme gün sayısı koşulunda borçlanma süreleri dikkate alınmaktadır. Ayrıca, 5 yıllık sigortalılık süresi vefat eden sigortalının ilk defa sigortalı

olduğu tarih ile ölüm tarihi arasındaki süre olarak değerlendirilecektir. Bu düzenleme ile 4/1-a bendi kapsamındaki hak sahibi kız çocuklarına aylık bağlama koşullarında pozitif bir ayrımcılık yapılmıştır. Malullük veya yaşlılık aylığı almakta iken ölen sigortalının geride kalan hak sahibi kız çocukları ise ölüm sigortasından yetim aylığına hak kazanırlar (5510/m.34).

Evliliğin son bulması ile kocasından ve anne/babasından aylık bağlanmasına hak kazanan kız çocuğuna tercih ettiği aylık bağlanacaktır (5510/m.54). 01.10.2008 tarihinde önce yüksek olan aylık bağlanır iken 01.10.2008 tarihinden sonra kız çocuğuna tercih hakkı sağlanmıştır.

Malul çocukların maluliyet durumları tespit edilmesi halinde, 5510 sayılı kanununun 5. madde (a), (b), (c) bentleri hariç bu kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatında çalışmayan ya da kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık almayan çocuklar yaşları ne olursa olsun ölüm aylığına hak kazanırlar. Malul çocuğun kız ya da erkek oluşuna göre herhangi bir ayırım yapılmadığından kız çocukları malul ve bu koşulları taşıyor ise evli olsalar da ölüm aylığından yararlanabilecektir (Güzel, 2014: 725). Sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış veya nesebi düzeltilmiş veya babalığı hükme bağlanmış kız çocukları da hak sahibi olarak aylık alma hakkına sahiptir (5510/m.34) (Umdü, 2011).

Kısa vadeli sigorta yönünden sigortalının iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölümü halinde geride kalan hak sahiplerine ölüm geliri bağlanmaktadır. 5510 sayılı kanun gereğince kısa vadeli sigorta kollarından olan sürekli iş göremezlik geliri; iş kazası veya meslek hastalığı halinde sigortalıya veya sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine yapılan ödemelerdir (Alper, 2015, s. 248). Hak sahiplerinin ölüm gelirin hak kazanması, hisseleri, ölüm gelirin kesilmesi ve yeniden bağlanması ve evlenme ödeneğine ilişkin hususları uzun vadeli sigorta kollarından sağlanan haklar ile aynıdır.

3.3. Kız Çocuklarına Evlenme Ödeneği

5510 sayılı kanununun 37. maddesine göre evlenmeleri nedeniyle gelir ve aylıkları kesilmesi gereken kız çocuklarına evlenmeleri ve talepte bulunmaları halinde, almakta oldukları gelir veya aylıklarının (ek ödeme hariç) iki yıllık tutarı bir defaya mahsus olmak üzere evlenme ödeneği olarak peşin ödenir (Sözer, 2014, s. 413). Evlenme ödeneğinin ödenebilmesi için kız çocuklarının evlendikleri tarihten önce ölüm aylığı almayı hak etmesi gerekmektedir. 5510 sayılı kanundan önce bağımsız çalışan sigortalıların (mülga 1479 sayılı kanuna tâbi çalışanlar) hak sahibi kızlarına evlenme ödeneği ödenmez iken kanunun yürürlük tarihinden sonra bu kız çocuklarına da evlenme ödeneği alma hakkı sağlanmıştır.

Evlenme ödeneği alan hak sahibinin aylığı kesildiği tarihten itibaren iki yıl içerisinde yeniden hak sahibi olması halinde ise iki yıllık sürenin sonuna kadar gelir veya aylık bağlanmamakta sadece bağlı sigortalı kapsamında genel sağlık sigortalısı sayılmak-

tadır. Yani eşinden boşanması ya da eşinin vefat etmesi halinde genel sağlık sigortası kapsamında sayılması mümkündür (Sözer, 2014, s. 149). Eşinin hiçbir sosyal güven- cesi olmaması durumunda evlenme ödeneği aldığı dönemlerde ise genel sağlık sigor- tasından hak sahibi olarak faydalanması söz konusu değildir.

4. Sağlanan Hakların Kız Çocuklarının Faydalanmasındaki Kısıtlamalar

Bireylerin istekleri ve iradeleri dışında uğrayacakları tehlikelerin zararından kurtarıl- ma garantisi olarak tanımlanabilen sosyal güvenlik, tehlike meydana gelmeden önce bu garantinin varlığına dayalı soyut bir tatmin duygusu, tehlike meydana geldikten sonra ise tehlikenin zararlarını ortadan kaldırmaya yönelik somut önlemler bütünü olarak ortaya çıkmaktadır (Demirbilek, 2005, s. 18). Sosyal güvenlik, yoksulluk, işsiz- lik, hastalık ve ölümün kötü sonuçlarını önlemeye yönelik dinamik bir yapıya sahip bir sistemdir. Sosyal güvenlik birey değil bütünü faydalarını düşünür. Bütünü için- de yer alan ve mağdur grup olarak tanımlanan çocuklar, engelli, yaşlı ve kadınlar sos- yal adalet, demokrasi, sosyo-ekonomik açıdan farklı sosyal politika düzenlemelerine tâbi olmaktadır. Mağdur olarak tanımlanan bu kişilerin sosyal ve ekonomik yaşam standartlarının iyileştirilmesi toplumsal yaşamın dinamizmi, uyumu ve işlerliği için de öncelikli bir öneme sahiptir. Toplumların geleceği olan çocukların çıkarlarının ko- runması sadece ailelerine bırakılmamalı devlet tarafında da bu koruma desteklenme- lidir. Gerekli zaman eğer aileler, çocuklarının en temel çıkarlarını koruyamıyorsa, devletin müdahale etmesi kaçınılmazdır (Sunal, 2010, s. 66). Ancak, fazla müdahale- de bazen korumacılıktan çok mağdur olma durumunu tercih eden bir kesimin doğ- masına sebep olabilir.

Sosyal güvenlik sistemlerinde yer alan ölüm sigortası, sigortalının yaşamını yitirmesi durumunda geride kalan ve hak sahibi olarak nitelendirilen aile bireylerinin gelecek- lerini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Temel koruma birimi olarak aileyi esas alan ölüm sigortası hak sahibi çocukları da kapsamaktadır. Çocukların geleceklerinin güvencesinin sağlanması açısından önemli olan bu sigorta kolu aynı zamanda çocuk- ların gelecekteki çalışma hayatlarında alacakları kararlarını da etkileyebilmektedir. Özellikle kız çocuklarının ölüm sigortasından sağlanan hakları, çalışması ve evlen- mesi durumunda kaybetmeleri onları daha çok çalışma hayatında olma kararlarında etkilemektedir.

Ülkemizde uygulanmakta olan sosyal güvenlik sisteminde sigortalının ölümü halin- de kız çocuklarına yaşlarına bakılmaksızın aylık bağlanması ancak evlendikten sonra veya sigortalı sayılmalarını gerektiren bir işte çalışmaya başladıkları zaman aylığının kesilmesi, kız çocuklarının çalışma hayatına girme kararlarını etkilemekte ve hatta çalışanların bazı durumlarda alacakları aylıkların ücretlerinden daha yüksek olması nedeniyle işten ayrılmalarına yol açmakta, işgücüne katılma ve işe girme konusunda isteksiz davranmaları sonucunu doğurmaktadır. (Alper, vd. 2015, s. 335) Sosyal gü- venlik kapsamında hem gelir hem de sağlık güvencesi elde etmeye hak kazanan kız çocukları mağdur olmayı kendileri tercih eder hale gelmektedir. Bu nedenle, sosyal

güvenlik hukukumuz da kız çocuklarına sağlanan hakların onları gerçek anlamda koruduğunu söylemek tartışmaya açıktır.

4.1. Anlaşmalı Boşanma ve Toplumdan Dışlanma

2008 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından hazırlanan dezavantajlı gençler konulu rapora göre; eğitim alamadıkları için ileride işsiz kalmaları olasılığı yüksek olan çocuk işçiler, taşrada yaşayan ve tarımda çalıştırılan çocuklar ve gençler, kayıt dışı ekonomide çalışan ve eğitimlerine devam etmeyen gençler, formel ve meslekî eğitimin dışında kalan kızlar diğer gençler arasında daha dezavantajlı olarak sayılmışlardır. (Alp, 2014, s. 9) Dezavantajlı genç gruplar içinde formel ve meslekî eğitim ile birlikte temel eğitimden bile yoksun olan kız çocukları her açıdan korunmaya muhtaç çocuklar olarak değerlendirilmektedir.

5510 sayılı kanunda evlenene kadar muhtaç olan çocuklar kapsamında kız çocuklarına aylık ve gelir verilmesi onların asgari bir gelire sahip olmasını güvence altına almıştır. 5510 sayılı kanunda kız ve erkek çocuklarının hak sahibi olarak ölüm aylığı ve gelirinden faydalanma koşulları farklı olarak belirlenmiştir. Erkek çocukları ancak yükseköğrenime devam ettiği sürece 25 yaşına kadar aylık alabilirken, kız çocukları evlenmediği ya da dul kaldığı sürece yaş şartı olmaksızın hak sahibi olarak aylık almaya devam edebilecektir (Umdü, 2011, s. 181). Örneğin, Amerika'da sivil servis emeklilik sisteminde evli olmamak koşulu ile çocuklar

öğrenci olmasalar bile 18 yaşına kadar, eğer öğrenci iseler 22 yaşına kadar ancak 22 yaşını 1 Temmuzdan önce dolduruyor ve öğrenciliği devam ediyorsa hak sahibi durumundadırlar (Purcell, 2009, s. 70). Ayrıca engelli olup 22 yaşından küçük çocuklarda hak sahibi konumundadır (Tamborini, vd. 2012, s. 4). Almanya, Portekiz, Avusturya'da 18 yaşına kadar, öğrenci ise 27 yaşına kadar kız ve erkek çocuklarının hak sahipliği devam etmektedir. Hollanda ve Polonya'da ise 16 yaşına kadar, öğrenci ise Hollanda'da 21, Polonya'da 18 yaşına kadar kız ve erkek çocuklarının hak sahipliği devam etmektedir (ILO, World Social Security Report 2010-2011).

Ülkemizde ise, hak sahipliğinin kazanımında kız çocuklarına böyle bir yaş sınırlaması getirilmemiştir. Kız çocuklarının yaşları ne olursa olsun evlenmemiş olması, evli olmakla birlikte sonradan boşanmış ya da dul kalmış olması hak sahipliğini kazanması açısından gerekmektedir (Göktaş ve Çakar, 2011, s. 283). Evlenip daha sonra boşanan ya da eşi vefat eden kız çocukları yeniden hak sahibi olarak aylık almaya devam edebilmektedir.

Ölüm sigortasında kız çocuklarının aylık hakkının elde etmesinde yaş şartının bulunmaması ve boşanmış olması gibi bazı sınırlamalar bu sigorta kollarından sağlanan hakların elde edilmesi yönünden ahlâkî tehlike olarak birçok şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, kız çocukları aldıkları ölüm aylıklarını kaybetmemek için çoğu zaman resmî olarak evlenmemekte ve beraber yaşama durumunu tercih etmekte veya

çalıştığı halde çalışmasını kuruma haber vermeyip kayıt dışı çalışmaktadır. Bu tarz sigortalı davranışları da hem ölüm sigortası programını hem de ekonominin verimliğini bozmaktadır (Altındal, 2015, s. 92).

Ölüm sigortası kapsamında vefat etmiş baba/annesinden dolayı Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan ölüm aylığı alabilmek amacıyla anlaşmalı olarak boşanan çiftlerin aynı evde yaşamaya devam etmeleri "muvazaalı boşanma" olarak adlandırılmaktadır (SGK Rehberi, 2013). 5510 sayılı kanunun 56. maddesine göre; "eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıkları" kesilir. Kadınların boşanmaları konusunda, muvazaalı boşanmanın tespiti halinde ödenmiş olan tutarlar aynı kanunun 96. madde hükümlerine göre geri alınır. Muvazaalı boşanmanın tespiti Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından denetim elemanları vasıtasıyla yapılmaktadır. Muvazaalı boşanmanın tespiti halinde ödenen aylıklar ve aylık aldığı dönemde yararlandığı sağlık ve tedavi masrafları da kız çocuğundan zamanaşımı süreleri de dikkate alınarak yasal faizi ile geri alınacaktır.

Kız çocuklarını mağdur eden ve özel hayatlarını da müdahaleye neden olabilecek ilgili hükmün iptaline ilişkin olarak açılan davalar da Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Ayrıca, Yargıtay verdiği kararlarda, kanun hükmünün; "eşlerin birlikte yaşama amaçlarına bakılmaksızın birlikte yaşama olgusuna bir sonuç bağladığı ve yaşlılık aylığından yararlanmayı engellediği, bu nedenle boşanan eşlerin birlikte yaşayıp yaşamadıklarının, özel yaşamın gizliliği de dikkate alınarak, duraksamaya yer vermeyecek biçimde araştırılması ve sonucuna göre hüküm kurulması gerektiğini" ifade etmiştir (Güzel, vd. 2015, s. 523). Örneğin, Zonguldak'ta vefat eden babasının yetim maaşını alabilmek için eşinden anlaşmalı olarak boşandığı Kurum tarafından tespit edilen bir kız çocuğunun, 2000 yılından 2012'nin sonuna kadar 12 yıl boyunca devletten bu maaşı aldığı tespit edilmiştir (Erol, 2014, s. 60). Yersiz alınan aylığının belirlenmesi sürecinin uzun olması Kurumun halen denetim ve tespit konusunda sınıktılar yaşadığını göstermektedir. Muvazaalı boşanma durumunun tespitinde özel hayatın ihlali konusunda ince bir çizgiye sahip olması da yaşanan sıkıntıların ana sebeplerinden biridir. Cinsiyet eşitsizliği, çalışma yaşamına girememe ve sosyal güvenceden yoksunluk gibi nedenler gerek gelir gerekse sosyal güvence açısından kadını erkeğe bağımlı kılmaktadır. Erkeğin ölmesi ya da boşanma durumunda ise düzenli gelir ve sosyal güvenceden yoksun olan kadın diğer kadınlara göre yoksulluk riskiyle daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu'nun eşi vefat etmiş ve eşinden boşanmış kadınlar üzerine yaptığı bir araştırmanın verilerine göre (SPF, 2011) eşi vefat etmiş kadınların %52,2'sinin, boşanmış kadınların ise %51,6'sının sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Sosyal güvence kapsamı dışında kalan kadınların yaş dağılımlarında ise özellikle eşi vefat etmiş 65 yaş ve üzeri kadınların oranı yüksek çıkmaktadır. 65 yaş ve üzerinde olup sosyal güvencesi olmayan kadınların yaklaşık yarısının 2022 sayılı yasa kapsamında dul ve yetim aylığı almadığı ortaya çıkmıştır (SPF, 2011). Aynı çalışmanın bulguları, özellikle sosyal güvencesi olmayan dul ve boşanmış kadınların sahip oldukları gelirin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde olmadığını da ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın verileri, eşi ölmüş

ve eşinden ayrılmış kadınların hangi yaş aralığında olursa olsun yoksulluk riskiyle karşılaşma oranının diğer kadınlara göre daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Karadeniz ve Öztepe, 2013, s. 86).

Yoksullukla mücadele eden kadınların korunmasına yönelik hukuksal düzenlemeler sosyal güvenlikte önemli bir yere sahiptir. Ancak, hukuksal düzenlemeler ile birlikte bu düzenlemelerin uygulanabilirliği açısından ahlâkî değerlerin varlığı önem kazanmaktadır. Sosyal güvenlik haklarının kullanımında ahlâkî değerlerin yokluğu sistemin düzenli olarak yürütülebilmesini engellemektedir. Bu durum toplumsal güveni ve adaleti de olumsuz yönde etkilemektedir. Sosyal güvenlik alanında, sahte emeklilik, muvazaalı boşanma, devlet kaynaklarından hak etmediği halde yararlanma vb. sosyal güvenlik sistemini suistimal eden ve ahlâkî değerlere uygun olmayan davranışların yaygınlaşması, bu davranışların zamanla toplum tarafından benimsenerek normal karşılanmasına neden olabilmektedir (Canbay ve Demir, 2013, s. 310). Önemli olan doğru uygulamaların ve değerlerin toplum tarafından benimsenmesidir.

4.2. Kayıt Dışı Çalışma

Kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik açısından “niteliği itibariyle yasal işlerde çalışarak istihdama katılan kişilerin, çalışmalarının gün veya ücret olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi” olarak tanımlanabilir (Erol, 2014, s. 47). Tanımdan da anlaşılacağı üzere kayıt dışı istihdam; *kayıtlı olmayan istihdam*, *kayıtlı olmayan prime esas kazanç ve resmî gelir kayıtlarının yapılmaması* olarak ortaya çıkabilmektedir

Kayıt dışı istihdamın en yaygın olduğu grupların başında kadınlar gelmektedir. Asgari ücretten daha düşük ücretli olan, iş güvencesi olmayan, güç ve kötü çalışma koşullarıyla nitelendirilen enformel sektörde kadınların erkeklerden daha çok çalıştıkları bilinmektedir (Adak, 2007, s. 149). Türkiye İstatistik Kurumu 2014 yılı Eylül ayı verilerine göre, kadınların %49,6’sı, erkeklerin ise %29,8’i kayıt dışı istihdam edilmektedir (Kulu, 2015, s. 147). Kayıt dışı çalışmada da gene kadınlar ve özellikle genç kadınlarımız mağdur olmaktadır.

Kayıt dışılık oranları da incelendiğinde ülkemizde kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler ve engelliler başta olmak üzere özel politika gerektiren gruplar, yasal engel olmamasına hatta yasalarındaki pozitif ayrımcılık içeren düzenlemelere rağmen işgücü piyasasına sınırlı olarak katılmakta, “düzgün iş kapsamı dışındaki işler” olarak adlandırılan kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde istihdam edilmekte ve daha çok işsizlik riskine maruz kalmaktadır (Alp, 2014, s. 1). Sosyal güvenlikte de ölüm aylığına hak kazanmada çalışmama koşulu bu oranın artmasında etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hem aylık/gelir kaybına neden olmamak hem de çalışması sonucu alacağı ücretten yoksun kalmamak nedeniyle kız çocukları kayıt dışı çalışmayı tercih eder hale gelmiştir.

5510 sayılı kanunun yürürlük tarihinden önce kız çocukları eşlerinden dul aylığı alırken aynı anda anne/babalarından da yetim aylığı alma hakkına sahipti. 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile kız çocuklarının hem ölen eşinden hem de anne/babadan aylık alma hakkı sona erdirildi. Yeni düzenleme ile hem eşinden hem de anne/babasından aylık alma hakkına sahip olan kız çocuğuna tercih ettiği aylığını alma hakkı verilmiştir (5510/54.md). Aylıklardan birinin kaybı kadın yoksulluğunun artması ve gelir güvencesi yönünden kadınların yaşam standartlarını negatif yönde etkilemesi açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir. Farklı bir açıdan bakıldığında ise, aktif çalışma hayatında olabilecek kız çocuklarının bu gelir kaybını azaltmak amacıyla çalışmayı tercih etmeleri de söz konusu olabilecektir.

Ölüm sigortasından sağlanan haklar toplumda belli gruplara ayrıcalıklar sağlarken kız çocuklarının istihdamını azaltabilmekte, çeşitli istismarlara ve gelir dağıtımında adaletsizliğe

neden olmaktadır (Altındal, 2015, s. 90). Başarılı bir şekilde düzenlenen ölüm sigortası programı ise, ölüm nedeniyle aile de yaşanan gelir kaybını önleyen ve toplumsal gelir eşitliğini sağlayan bir şekle dönüşebilir. Önemli olan husus programın düzenlenirken o toplumun sosyo- ekonomik durumunun doğru olarak tespit edilebilmesidir.

4.3. Çalışma Hayatından Çekilme

Kadınların birçok az gelişmiş ülkede en yoksul grupların başında yer almalarının nedeni, özünde işgücü piyasalarına katılımlarını ve katıldıktan sonra bu piyasalar içindeki konumlarını olumsuz yönde etkileyen temel etkenlerle ilişkilendirilebilir (Adak, 2007, s. 141). Toplumdaki bazı iş ve mesleklerin kadınlara uygun olarak görülmemesi, görev dağılımının eşit ve adil olmaması, kriz dönemlerinde önce kadınların işten çıkarılması ve kayıt dışı sektörlerde ücretlerin düşük olması gibi sayılabilecek durumlar kadınların çalışma hayatından çekilme kararlarını etkilemektedir (Gökkaya, 2011, s. 108).

5510 sayılı kanunda kadının kendine ait bir işyeri olması ve sosyal güvenlik kurumuna 60 günden fazla prim borcu olması halinde sağlık hizmetlerinden faydalanamaz iken (5510/m.61), kız çocuğu olarak yetim aylığı alması halinde hem gelir güvencesine hem de hiçbir prim ödemedi ve daha az sağlıktan katılım payı ödeyerek sağlık hizmetlerinden faydalanabileceği düzenlenmiştir. Kendi işyerini açmak isteyen kız çocuklarının oluşabilecek prim borcu nedeniyle sağlık hizmetlerinden faydalanamama durumu da bu alanda da kız çocuklarını kendilerine istihdam yaratması açısından olumsuz etkileyebilmektedir.

Türkiye'de işsiz kadınlar üzerine yapılmış bir çalışmada; genel olarak her 10 işsiz kadından 6'sının yarım günlük, 4'ünün tam günlük işlerde çalışmayı tercih ettiği görülmüştür (Adak, 2007, s. 148). Kısmî süreli çalışma ay içinde 30 günden az olan çalışmadır. Özellikle kadınlar, çalışma hayatı dışında özel hayatındaki rollerini de yü-

rütebilmesi açısından kısmî süreli çalışmayı tercih etmektedirler. Ancak kısmî süreli ve ev işlerinde çalışan kadınlar, 01.01.2012 tarihinden itibaren 30 günden az bildirilen sürelerine ait genel sağlık sigortası prim ödemekle yükümlü hale gelmiştir. Genel sağlık sigortası primi ödemek için gelir testine tâbi tutulmuşlardır. 5510 sayılı kanunun 3. maddesi gereği bakmakla yükümlü olunan kişi olsa bile bu kadınlar 01.01.2012 tarihinden itibaren 30 günden az bildirilen süreler için genel sağlık sigortası primi ödemekle yükümlüdür. Ödeyecekleri genel sağlık sigortası primlerinin aynı ikamette yer alan tüm bireylerin gelirleri de kapsama alınarak hesaplanmaktadır. Bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının sadece kısmî süreli çalışması nedeniyle genel sağlık sigortası primi ödeme yükümlülüğü sonucu aile gelirinde azalma yaşanmaktadır. Gelir tespitine bağlı olarak diğer aile fertlerinin de gelirlerinin dikkate alınması da bazen kız çocuklarının çalışması sonucu elde ettiği gelirden daha fazla prim ödeme yükümlüsü kılmaktadır. Bu yükümlülükler, kız çocuklarının sosyal güvenlik kapsamında sigortalı olarak yer alamaması ve anne/babalarına bağımlı olan bireyler olarak hayatlarına devam etmesine neden olmaktadır.

Kız çocuğu olarak yetim aylığı alanların 5510 sayılı kanunun 50. maddesi gereği isteğe bağlı olması durumunda aylığı kesilmemekte ancak bu sigortalılığından dolayı aylık bağlanması halinde maaşı kesilmektedir. Kadın isteğe bağlı prim öder iken genel sağlık sigortası primini de ödeyerek sağlık açısından anne/babasına bağlı sigortalılığı devam etmemektedir. Zaten hak sahibi olarak bir sağlık kapsamı var iken isteğe bağlı sigortalı olması nedeniyle sağlığa ilişkin prim ödemesi kız çocuklarına ayrı bir külfet getirmektedir. İsteğe bağlı sigortalı primi öder iken o aya ait primi ödememesi halinde sağlık hizmetlerinden de faydalanamayan kız çocukları bu kapsamda sigortalı olmayı bile tercih etme konusunda sıkıntılar yaşamaktadır.

Özellikle yoksul genç kızların geleceğini planlaması, kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olması ve çalışma hayatına katılımlarının artırılması gerekir (Duyan, 2010, s. 28). Kadın yoksulluğunu ortadan kaldıran en önemli etken kadın istihdamının artırılması ve buna bağlı olarak kadının elde ettiği ekonomik güçtür (Gerşil, 2015, s. 178). Fransa'da minimum gelir desteğinin evli kadınların ve bekâr annelerin çalışma isteğini azalttığına dair çalışmalar bulunmaktadır.⁶ Bu nedenle kız çocuklarının çalışma hayatında olmalarına yönelik farklı istihdam politikaları ile birlikte hak sahibi olarak aylık almak için yaş sınırlaması gibi düzenlemeler yeniden gözden geçirilmelidir. Ayrıca, herhangi bir sosyal güvence kapsamında olmayıp isteğe bağlı olarak prim ödeyen kadınlarımızın hak sahibi olarak anne/babalarından dolayı sağlık hizmeti alırken ayrı bir sağlık primi ödemesi yükümlülüğü yerine kadınların sosyal sigortalar kapsamında olacak teşviklerin sağlanmasının daha yerinde olacağı kanısındayız.

4.4. Kadın Rolüne ve Aileye/Eşe Bağımlılık

5510 sayılı kanunun 37. maddesine göre evlenmeleri nedeniyle gelir ve aylıkları ke-

6 http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313906r3055.Yoksullukla_Mucadelede_Sosyal_Guvenlik.pdf, (ET:25.12.2015).

silmesi gereken kız çocuklarına evlenmeleri ve talepte bulunmaları halinde, almakta oldukları gelir veya aylıklarının (ek ödeme hariç) iki yıllık tutarı bir defaya mahsus olmak üzere evlenme ödeneği olarak peşin ödenmektedir (Güzen, vd. 2014, s. 745). Erkek çocuklarına ya da dul kalan eşlere (5434 sayılı kanuna tâbi aylık alan eşler hariç) böyle bir ödeme yapılmaz iken kız çocuklarına ödenen ve pozitif bir ayrımcılık olarak değerlendirilebilecek bu düzenleme kadının toplumdaki rolünün pekişmesi açısından olumsuz olarak da değerlendirilebilir.

Kız çocuğunun evlenmesi gerekliliği vurgusu sosyal sigorta sistemi içerisinde yapılması sosyal güvenlik sisteminin görevi ve ölüm sigortası kapsamında sağlanabilecek bir yardım değildir. Kültürel değerlerimizde yer alan kız çocuğunun çeyiz hazırlamasının gerekliliği düşüncesinden yola çıkılarak bu tür yardımlar yapılabilir. Ancak bu sosyal sigorta kapsamında yer alıyor ise hem kız hem dul eşe hem de çalışmayan erkek çocuğuna yapıldığı zaman adil bir uygulama olur. Kız çocuklarına böyle bir ödeme yapılır iken dul eşlere evlenmeleri halinde evlenme ödeneği verilmemesi durumu da kadın-kadın eşitliğini de olumsuz etkilemektedir. Evlenme ödeneğinin bir yardım olarak değerlendirilmesi ve sosyal sigorta kapsamından çıkarılmasının daha uygun olacağını düşünmekteyiz.

4.5. Başvuru Şartları ve Sürelerindeki Değişim

Kız çocukları açısından 5510 sayılı kanununun 35. maddesinin üçüncü fıkrasında aylığın kesilmesine yol açan nedenler ortadan kalkınca (boşanma, eşin ölümü, işten ayrılma) kesilen aylık, başvuru tarihini takip eden aybaşından itibaren yeniden bağlanmaktadır (Alper, 2015, s. 305). Mülga kanunlara göre verilen hakların değerlendirilmesi açısından, 5510 sayılı kanun ile kız çocuklarının yaş şartı aranmaksızın hak sahibi sayılması durumu devam etmekle birlikte bu hakkın doğuş tarihine göre (boşanma, işten ayrılma, eşinin ölümü) değil başvuru tarihine göre aylık bağlanması uygulamasının getirilmesi kız çocuklarının hak kaybına neden olabilmektedir. Aynı düzenleme genel sağlık sigortasından bakmakla yükümlü olunan kişi olarak faydalanma yönünde de yapılmıştır.

Mülga sosyal güvenlik 506 (SSK), 1479 (Bağ-Kur), 5434 (Emekli Sandığı) sayılı kanunlarda zamanaşımı süresi dikkate alınarak kız çocuklarının aylığın kesilmesine yol açan nedenin ortadan kalktığı tarih aylık başlangıç tarihidir. Hâlbuki, 5510 sayılı kanun ile başvuru şartı ve aylık başlangıcı olarak başvuru tarihinin değerlendirileceği hükmü, kız çocuklarının aylık kaybına neden olmaktadır. Hakkın doğduğu andan (boşanma, işten ayrılma vb.) itibaren aylık bağlanması durumu yeniden değerlendirilmesi ve hak kayıplarının önlenmesi sağlanmalıdır.

Sonuç

Gelişmekte olan ekonomilerde, temel sosyal politika koruma önlemleri ile cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi sağlanabilir. Ancak, cinsiyet eşitliğinin sağlanması amaçları nın bazen fazla korumaya yönelik düzenlemeler mağdur olan kesimdeki bireylerin toplumsal dışlanmasına da neden olabilir. Sosyal adaleti sağlamak konusunda yapılan bütün uygulamaların özünde, insanlara kendilerini gerçekleştirebilecekleri ve insan onuruna uygun bir yaşam sürdürebilecekleri bir ortam oluşturma hedefi vardır (Sunal, 2010, s. 62). Bu hedefin gerçekleştirilmesinde sosyal güvenlik önemli bir araçtır. Yoksullukla mücadele edebilmek için sosyal güvenlik tabanı genişletilmelidir. Bunun için hem bağımlı nüfus, hem de kayıt dışı çalışma azaltılmalıdır. Sosyal güvenlik tabanının genişletilmesi sistemi finansal açıdan rahatlatacağı gibi yoksulluğun önlenmesini de destekleyecektir.⁷

Sosyal güvenlik hukukumuzda, özellikle ülkemizdeki kadın istihdam yapısının özellikleri, kadının erkeğe bağımlılık oranının sosyo-ekonomik yönden yüksek olması nedeniyle kadınlara ve kız çocuklarına pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilebilecek düzenlemelere yer verilmiştir. Bunlardan en önemlisi kız çocuklarının yaş şartına bakılmaksızın ölüm aylığı bağlanması ve 01.01.2008 tarihinden önce bakmakla yükümlü olunan kız çocuklarının yaş şartına bakılmaksızın sağlık hizmetlerinden bağımlı sigortalı olarak yararlanmaya devam edebilmesidir.

Ölüm sigortası yardımlarının temel amaçlarından biri, ailenin geçimini sağlayan kişinin ölümü durumunda geride kalan aile bireylerinin yaşam standardının devamının sağlanabilmesidir (James, 2009, s. 2). Örneğin, Almanya'da geride kalan çocuklara, 18 yaşını doldurana kadar yetim aylığı bağlanmaktadır. 18 yaşından sonra gelir testine tâbi tutulması sonucu öğrenci ya da özürlü olmak şartıyla 27 yaşına kadar yetim aylığı bağlanmaktadır. Hem annesi hem babası ölen çocuklar, tam emekli aylığının beşte birini, yarı yetimler onda birini almaktadır. Bunun dışında ek ödeme de yapılabilmektedir (Koçer, 2014). Ülkemizde ise, erkek çocukları için bir yaş sınırlaması var iken kız çocuklarında böyle bir yaş şartı uygulaması bulunmamaktadır. Kız çocuklarına sağlanan bu ayrımcılığın ana temelini toplumumuzdaki benimsenen kadın rolü ve kız çocuklarının eşleri tarafından bakılmıyor ise anne/baba tarafından her yaşta bakımının devamlılığının, koruma ihtiyacının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak, bu koruma ölüm aylıklarının kaybetmek istemeyen kız çocuklarının çoğu zaman resmî olarak evlenmeden beraber yaşama durumunu tercih etmelerine sebep olabilmektedir. Kız çocuklarının sosyal güvenlikte yaş sınırı olmaksızın ve çalışmadığı sürelerde aylık hakkının korunması da onların kayıt dışı çalışmasına ya da hiç çalışmamasına neden olmaktadır. Çalışmayan kız çocukları, böylece ailelerine hep bağımlı durumda kalmaktadır.

7 http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313906r3055.Yoksullukla_Mucadelede_Sosyal_Guvenlik.pdf, (ET:25.12.2015).

Bağımlı durumundan kendi ayakları üzerinde duran, gelecek kaygısı olamayan genç bireylerin dönüşümünde uygulanacak sosyal güvenlik politikaları önemlidir. Bu nedenle çalışma hayatında var olması sağlanacak genç aktif nüfus olan kız çocuklarının sosyal güvenlikte bağımlı durumundan bağımsız sigortalı olması yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Sosyal güvenlik hukukunda kız çocuklarının hak sahibi ya da bakmakla yükümlü olunan kişi olarak aylık ve sağlık haklarından faydalanabilmesi için, diğer ülke uygulamalarında olduğu gibi belirli bir yaş şartının getirilmesi daha uygun olacaktır. Kız çocuklarının boşanmaları ya da işten ayrılmaları durumunda gelir testine tâbi uygulamalarla sosyal yardım kapsamında belirli bir süre esas alınarak (12 ay gibi) belirlenecek miktarda yardım sağlanması, baba/anne ve eş bağımlılığının azaltılmasını sağlayacaktır.

Kız çocuklarının ölüm aylığı alabilmesi için eşinden ayrılma zorunluluğunun bulunması ekonomik yönden zayıf olan kadınları bazen kendilerinin ya da eşlerinin istekleri doğrultusunda muvazaalı boşanmaya zorlamaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından muvazaalı boşanma durumlarının tespiti halinde aylıkların kesilmesinin doğru bir uygulama olduğu ancak özel hayatın gizliliği açısından sakıncalarının da bulunduğu açıktır. Kurum tarafından bu tür denetimlerde mutlaka kadının saygınlığının da gözetilmesi gerekmektedir.

Toplumdaki kadın yoksulluğunun çözümü için; kadının istihdamdaki yerinin artması yönünde çalışmalar, eğitim ve meslekî destekler, ücret adaletsizliklerinin azalması, kadının her sektörde çalışan rolüne benimsenmesi, girişimci çalışmaların teşvik edilmesi ve ev eksenli çalışan kadınların sosyal güvencesizliğine çözümler üretecek yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Kız çocuklarının özellikle eğitim ve çalışma hayatında olmaları yönünde meslekî desteklerin sağlanması ve rol model olan annelerin de çalışma hayatında etkin olması sağlanarak kadın yoksunluğunun ve yoksulluğunun çözümü sağlanabilir.

Örneğin, Güney Kore Cinsiyet Eşitliği ve Aile Bakanlığı kadın istihdamının artırılması için istihdam destek hizmetleri yürütmektedir. Bu destek programı çerçevesinde yürüttüğü, kız öğrenciler için Kariyer Merkezlerinin İşleyişinin İyileştirilmesi Programı ile iş hayatına hazırlanan kız öğrenciler için birer bir meslekî danışmanlık hizmetleri yapılmaktadır. Ayrıca, program çerçevesinde yüksek eğitimli kadınlara ve lisans ile lisansüstü öğrenim gören gençler için kariyer danışmanlığı yapılması hedeflenmektedir (Alp, 2014, s. 57). Bu tür çalışmalar ülkemizde de yaygınlaştırılmalı ve benimsenmelidir.

Kadının sosyo-ekonomik gücüne kavuşması ile birlikte yasal olmayan yollardan sağlanan hakları elde etme çabaları da olmayacaktır. Önemli olan kadının öncelikle belirli bir yaşam standardını sürdürebilecek gelir güvencesine sahip olabilmesidir. Sosyal güvenlik düzenlemelerinin doğru analizi ile çalışan ve çalışmayan herkesi kapsayan bugünü ve yarınına güven altına alan ve bu güvenceyi sağlayan tedbirler alınarak, toplumda mağdur olan kız çocuklarının da korunması sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Adak, N. (2007). Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı. *Sosyoloji Dergisi Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı (Hakemsiz)*.
- Akın, L. (2005). Sigortalılık Kavramı Açısından Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (54).
- Alp, L. (2014). Dezavantajlı Grupların İstihdama Katılmaları: G20 Ülkelerindeki Başarılı Uygulamalar. ÇSGB Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Alper, Y. (2015). Sosyal Sigortalar Hukuku. Bursa: Dora Yayınları.
- Alper, Y., Özgökçeler, S. ve Sümer, G. (2015). Ölüm Sigortasından Bağlanan Aylıkların Kız Çocuklarının İşgücüne Katılımına Ve İstihdamlarına Etkisi. *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* (16. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Kongresi Özel Sayısı).
- Altındal, A. (2015). Ölüm Sigortasında Koşullu Ölüm Yardımlarının Türkiye'de Uygulanabilirliği ve Aktüeryal Analizi. *TİSK Akademi Dergisi*.
- Budak, G., Doğan, H. Z. ve Harlak, H. (1991:1). Çalışan Kadınların Sorunları: Bir Toplumsal Değişme Araştırması. *Aile ve Toplum* (1).
- Canbay, T. ve Demir, M. (2013). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı. *Yönetim ve Ekonomi* (20/2).
- Ç. Duyan, G. (2010:11). Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği. *Aile ve Toplum* (6).
- Demirbilek, S. (2005). *Sosyal Güvenlik Sosyolojisi*. İzmir: Legal Yayıncılık.
- Demirdizen, Ö. (2015). Ölüm Aylığı Bağlanmasında Kız Çocuklarının Hak Sahibi Olabilme Koşulları. *Mali Çözüm Dergisi*.
- Dickerson, A. and Popli, G. K. (2016 Feb). Persistent Poverty and Children's Cognitive Development: Evidence From the UK Millennium Cohort Study. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A Statistics in Society* (179/2).
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye'de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* (V/I).
- Erol, S. I. (2014). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı. *Kamu-İs Dergisi* (13/3).
- Gerşil, G. (2015). Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* (22/1).
- Gökkaya, V. B. (2011). Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet. C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (12/2).
- Göktaş, M., Çakar, E. ve Özdamar, M. (2011). *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim*. Ankara: Yaklaşım Yayınları.
- Günay, G. ve Boylu, A. A. ve Benli, Ö.(2014). Ev Kadınlarının Sosyal Güvenlik Sistemine İlişkin Görüşleri. *Sosyal Güvenlik Dergisi* (1).
- Güzel, A., Okur, A. R. ve Canikoğlu, N. (2014). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- James, E. (2009). Rethinking Survivor Benefits. *Social Protection&Labor* (No:928).
- Karadeniz, O., Öztepe, N. D. (2013). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum Dergisi* (3).

- Kılıç, D., Öztürk, S. (2014). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi* (47/1).
- Kılınç, M. (2012). 1.1.2008 Tarihinden Sonra İlk Defa Bakmakla Yükümlü Kişi Olarak Kız Çocuklarına Sağlanacak Sağlık Yardımları. *Mali Çözüm Dergisi*.
- Koçer, Ş. Ö. (2014). *Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları*. ÇSGB Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kol, E. (2015). Türkiye’de Sağlık Reformlarının Sağlık Hakkı Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi* (5/1).
- Kulu, A. (2015). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Kimlik Dergisi* (1).
- Laroque, P. (1972). Women’s Right and Widows’ Pensions. *International Labour Review* (Vol:106).
- Montigny, A. E. and Schmah, D. (1970). Planning Benefits in Europe: The Problem of Consistency. *Columbia Journal Of World Business* (Vol:5/3).
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (14/33).
- Purcell, P. J. (2009). Survivor Benefits for Families of Civilian Federal Employees and Retirees. *Journal of Pension Planning & Compliance* (Vol:34/4).
- Saraç, Ç. (2013). *Hastalık Sigortası*. İzmir:Altın Nokta Yayınevi.
- Sözer, A. N. (2014). *Türk Genel Sağlık Sigortası*. İstanbul:Beta Yayınları.
- Sözer, A. N. (2015). *Türk Sosyal Sigortalar Hukuku*. İstanbul:Beta Yayıncılık.
- Sunal, O. (2010). Çocuğa Yönelik Çağdaş Sosyal Politika Yaklaşımları. *Aile ve Toplum* (11/6).
- Şenocak, H. (2010). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (1/51).
- Tamborini, C. R. and Cupito, E. (2012). Social Insurance and Children: The Relationship Between Social Security, Economic Well-Being, and Family Context Among Child Recipients. *Journal of Children and Poverty* (Vol.18/1).
- Topgül, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (14/1).
- Tuncay, A. C. ve Ekmekçi, Ö. (2015). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Umdü, E. (2011). *5510 Sayılı Kanuna Göre Uzun Vadeli Sigorta Kollarından Bağlanan Aylıklar*. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Weaver, D. A. (2010). Widows and Social Security. *Social Security Bulletin* (Vol:70/3).
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum* (5/18).
- Şener, Ü. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu*,
- Şener, Ü. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu*, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313906r3055.Yoksullukla_Mucadelede_Sosyal_Guvenlik.pdf, (ET:25.12.2015).
- Training Manual to Fight Trafficking in Children for Labour, Sexual and Other Forms of Exploitation, http://www.unicef.org/protection/Textbook_1.pdf, (ET:15.11.2015).